

Pavel R. Pokorný

O PASOVÁNÍ RYTÍŘŮ SVATÉHO VÁCLAVA

Praha 1978

V diskusi při pravidelných schůzkách Heraldického klubu ČNS byl také vznesen dotaz stran pasování tzv. Svatováclavských rytířů. Přesto, že byl termín v zásadě již objasněn, chtěl bych se k otázce vrátit nyní poněkud soustavněji.

Pasování na rytířství sv. Václava bylo po celá staletí vyhrazeno korunovací českých králů a dále se tak třemi údery meče sv. Václava na levé rama kandidáta. Obecně se má za to, že zvyk je starobylého původu dle obdobného pasování mečem Karla Velikého při císařské korunovaci. V říšských korunovačních řádech jsem však dosud nenalezl podporu pro toto tvrzení. Je pozoruhodné, že i domácí zprávy jsou velmi pozdního původu. Z historiků si celé věci všiml až Jan Rulík v prvním dílu "Kalendáře" vydaném v r. 1797 a o desetiletí později vyšla první speciální studie věnovaná výhradně tomuto tématu z pera Bretfeldova. Z ní vychází i jediná česká práce uveřejněná Františkem J. Zoubkem v r. 1874 v Památkách archeologických. (1)

Prvou zásadní otázkou je samotný meč sv. Václava, neboť v nejstarší tradici se jako zázračná zbraň připomíná kopí světce a to konkrétně již r. 1126 v souvislosti s bitvou u Chlumce.

"Kníže Soběslav, jenž všechny přípravy k boji zařídil, poslal svého kaplana, té věci znalého, do vsi Vrbčan; ten našel na zdi kostela praporec sv. Vojtěcha biskupa, i byl zavěšen na kopí sv. Václava mučedníka v čas bitvy proti Sasům, kde Bůh je přemohl."

"Když na sto velmožů českých i představených kostelů a kaplanů hlídalo, stojíce dokola kopí sv. Václava, jeden kaplan, ctnostný, urozený, jménem Vít, jenž držel kopí řečeného světce, jak je zvykem, oděn jsa v brnění a přilbu jako Achilles, zvolal slze radostí na své: Druhové a bratři, buďte si jistí,

neboť nad hrotem posvátného kopí vidím svatého Václava, an, sedě na bílém koni a oděn bílým rouchem, bojuje za nás, ..." (2)

První zmínka o meči je dochována v listině pražského biskupa Jana IV. z Dražic dané v Roudnici dne 1.5.1333, již dává kožešníku Heřmanovi a jeho potomkům v držení pozemek a zavazuje je, že budou čistit zbraň a zbroj sv. Václava, to je přílbu, brnění a meč - "... ipse Hermannus et sui haeredes debent et tenebuntur mundare arma beati Venczeslai: pil-leum videlicet ferreum, loricam et gladium, que arma in Pragensi ecclesia conservantur." (3)

V nejstarším inventáři chrámového pokladu z r. 1354 máme již jeho podrobnější popis. Zajímavé je, že již r. 1368 byla poškozena původní zlatá pochva, definitivně ztracená v r. 1420, a chyběl již malý křížek. (4)

Umělecko-historickým rozbořem bylo prokázáno, že jde o typickou zbraň gotického období a lze ji klást do první poloviny 14. stol. (5) Vznikla tedy nedlouho před tím, než máme o ní zpráv.

Svatováclavským je meč nazýván původně patrně dle drobného ostatku v něm uloženém a postupem doby byl považován za autentickou zbraň světce.

Z faktu, že byl součástí chrámového pokladu, je zřejmé, že původně nepatřil do souboru korunovačních klenotů a stal se jím až v době pozdější.

Nejstarší zmínka o pasování na rytířství v souvislosti s korunovaci se vztahuje k roku 1297 a osobě krále Václava II. Při položení základního kamene kláštera zbraslavského, které následovalo druhý den po korunovaci, "... po skončení mše vystoupil korunovaný král drže v ruce žezlo královské a opásal ... dvě stě čtyřicet pánů a šlechticů Království českého a mnoha jiných zemí rytířským pásem." (6)

Bezprostřední Václavovi nástupci nebyli korunováni a při korunovaci krále Jana Lucemburského počátkem února r. 1311 se mluví opět o rytířských pásech:

"... také byli dva mladíci rodem urození, od krále, který měl být tehdy korunován, právě v tu hodinu učiněni rytíři byvše opásáni pásem rytířským; ti byli určeni držet korunu nad hlavou královou. Z nich jeden byl synem pana Bohuslava z Boru, druhý Fridmana ze Smojna." (7)

Skutečností nadmíru závažnou je fakt, že v korunovačním řádu císaře Karla IV. je sice zmíněn meč sv. Václava, ale ani nejmenší zpráva o pasování rytířů. Nebyl tedy ještě tradiční součástí korunovačního ceremoniálu, neboť při Karlově smyslu pro historické souvislosti, zejména domácího, to jest přemyslovského původu, by zajisté našlo své uplatnění. Václav IV. byl korunován ještě za života otce ve svých dvou letech a tak k pasování nedošlo. Slyšíme o něm až při korunovaci Zikmundově; "Potom 28 dne měsíce července král Zikmund na Pražském hradě za přítomnosti jen neúplného počtu pánů i pražských konšelů korunován na českého krále a pasoval tam mnoho nových rytířů, kteří před tím neukázali žádný rytířský čin pro obecné dobré. A tak byli od lidu nazváni rytíři nepravými nýbrž malovanými." (8)

V listině dané Mikuláši z Lobkovic, nejvyššímu písaři desk zemských dne 3.1.1421 a otištěné Paprockým v "Diadochu", zmiňuje se král Zikmund o tom, že jej pasoval mečem sv. Václava při své korunovaci.

(9) Při slavné korunovaci krále Albrechta v r. 1348 pasoval král na sto rytířů. (10) U jeho mladého nástupce krále Ladislava víme pouze to, že mezi rytíři jím pasovanými byli také Jiří z Walse a Jiří z Ehingen, švábský rytíř z průvodu Albrechta Rakouského. (11) Při korunovaci krále Jiřího z Poděbrad, která se celkově vymykala tradici, neslyšíme o pasování ničeho. Také u Vladislava II. nemáme v tomto směru přímých zpráv. Až v erbovním listě daném 25.6.1596 Janu Rejtovi z Pístova je zmínka, že jeho praděd, Benedikt Rejt stavitel, byl od krále Vladislava II. Jagellovského pasován v kostele sv.

Víta na rytířství. (12)

Ukázka korunování krále Ludvíka bylo, alespoň dle zprávy "Starých letopisů českých", od obyčeje upuštěno pro dětský věk králův. (13) Král Ferdinand I. pasoval Kazimíra a Jiřího markrabě Braniborské a dvanáct šlechtických synů. (14) Přesto, že od této doby jsou již o korunovacích zprávy vydávány též tiskem, zůstává většinou pasování samo stranou jejich pozornosti. Z německého popisu korunovační slavnosti Maxmiliána II. se dovídáme, že král pasoval na konci mše devatenáct rytířů obnaženým mečem. (15) U Rudolfa II. víme pouze to, že pasoval čtyři rytíře. (16) Od doby krále Matyáše byl pak sestaven a publikován jmenovitý seznam osob. (17)

Až dosud zmiňují se prameny o pouhém pasování rytířů, maximálně o meči sv. Václava. Teprve Stránský v r. 1634 při popisu korunovací českých králů mluví výslovně nejen o meči sv. Václava, ale i o jakémsi společenství: "Konečně král několik vybraných, kteří padli na zem před jeho tváří, mečem sv. Václava na levé ramě třikrát udeří a tím pasuje na rytíře zlatého vojska." (18)

Tento moment je svým způsobem zarážející. Uvážili-li však, že rytíře pasoval i Fridrich Falcký, při jehož příjezdu a korunovací se záměrně oživovala řada starých českých tradic - až po jisté kuriosní husitské vojsko - a že Stránský patrně znal Diadochos a jím zprostředkovanou zprávu o pasování mečem svatováclavským v době předhabsburské, je zřejmé, proč učinil z pasování nedílnou součást korunovačního ceremoniálu. Je rovněž pozoruhodné, že se o věci vůbec nezminuje např. Bohuslav Balbín. O tom, že zvyk našel odraz i v nacionálně zabarvené katolické tradici barokní, svědčí glosa v Martyrologiu vytištěném v Litomyšli v r. 1676: "V témž kostele (u sv. Víta) kromě několika jiných jeho ostatků chová se i jeho meč (sv. Václava), kterým čeští králové na den svého korunování některé výborné muže na levé rameno ploskou třikrát lehousko u-

deřiti a skrze to je rytíři činiti obyčej mají."

Všechny zprávy se celkem shodují ve způsobu pasování. Kolísala však doba vlastního aktu. Původně bylo pasování rytířů zcela mimo korunovační okruh. Vzpomenme na Václava II., kde se tak stalo až druhého dne. U krále Jana byli pasováni mladí šlechtici, kteří zřejmě z důvodů fyzické síly měli držet nad králem korunu a tak úkon předcházet vlastní korunovací. V dalších případech pak většinou chybí konkrétní časové určení. U Ferdinanda I. se tak stalo po mši a holdování stavů a u jeho nástupce se výslovně říká koncem mše. V 17. stol. se pasování ustálilo po vlastním korunování a holdu stavů při Credo. Nejpresnější vymezení je známo od korunovace Marie Teresie, kde je výslovně řečeno po slovech "et incarnatus est" - tedy uprostřed Credo korunovační mše.

Od obou korunovacích počátkem devadesátých let 18. stol., které probudily širší zájem o tuto instituci, se setkáváme s pojmem "řád svatováclavských rytířů". Z toho, co již bylo řečeno, můžeme odvodit i základní charakteristiky sledovaného jevu.

Jak již bylo zdůrazněno, je pasování vyhrazeno korunovací českých králů. Takto poctěni bývali nejen Češi, ale mezi rytíři nacházíme Němce, Uhry, Italy, Španěly, Angličany a Francouze, často i osoby cizí, které nebyly obyvateli země. Nešlo také v žádném případě o povýšení do rytířského stavu, neboť mezi pasovanými byli zejména ve starší době i příslušníci stavů vyšších, ale naopak i měšťané. Co do postavení jednotlivců převažují zprvu vojáci, při následních korunovacích správní úředníci. Nenalezl jsem doklady pro výběr kandidátů a jeho kritéria. Pouze v r. 1836 jsem zjistil novinovou zprávu, která oznamuje, že při chystané korunovací dojde též k pasování svatováclavských rytířů a vyzývá ty, kteří se o hodnost hodlají ucházet, aby své žádosti podali do šesti týdnů prostřednictvím zemského presidenta. (19) Udělení hodnosti je u vybraných jednot-

livců motivováno dlouholetou službou vojenskou nebo státní, zásluhami o vojenské dodávky za napoleonských válek, o povznesení kraje nebo průmyslu a kultury.

Protože kandidáti nepředkládali vývod předků, nebyla ustálena titulatura a neexistují stanovy ani kapitula. Jednalo se o vyznamenání úzce osobní a je zcela chybné hovořit o řádu rytířů svatováclavských.

P o z n á m k y

- (1) Rulík, Jan: KALENDÁŘ HISTORICKÝ, ...Díl První, od léta 1780; až do léta 1797. W. Praga, 1797, s.158-160.
Bretfeld, Franz Joseph: UEBER DEN RITTER-ORDEN DES HEILIGEN WENZELIS, IM KOENIGREICH BOHEMEN... Wien 1807. 44 s.
Zoubek, Fr. J.: PASOVÁNÍ NA RYTÍŘSTVÍ MĚČE SV. VÁCLAVA PŘI KORUNOVÁNÍ KRÁLE ČESKÝCH. Památky archaeologické a místopisné, IX./1874, s.1-6.
- (2) Kanovník vyšehradský. PRVNÍ POKRAČOVATELÉ KOSMOVI. Praha 1950, s.18.
- (3) Emler, Josef: REGESTA DIPLOMATICA NEC NON EPISCOPATA BOHEMIAE ET MORAVIAE. Pars III., No. 2004. Pragae 1890, pag.776.
- (4) Podlaha, Ant. - Šittler, Ed.: CHRÁMOVÝ POKLAD U SV. VÍTA V PRAZE. Praha 1903, s.IV, XVIII.
- (5) Schráníl, Josef: KORUNOVAČNÍ MĚČ ZVANÝ SVATOVÁCLAVSKÝ. Svatováclavský sborník. Praha 1934, s.173-183.
- (6) KRONIKA ZBRASLAVSKÁ. Praha 1952, s.193.
- (7) ibid., s.400.
- (8) Vavřinec z Březové: HUSITSKÁ KRONIKA. Praha 1954, s.84.
- (9) Paprocký z Hlohov, Bartoloměj: DIADOCHOD... O STAVU PANSKÉM. Praha 1602, s.123.
- (10) Urbánek, Rudolf: VĚK PODĚBRADSKÝ I. České dějiny III. Praha 1915, s.341.
- (11) ibid.: VĚK PODĚBRADSKÝ II. České dějiny III, 2. Praha 1913, s.748.

- (12) Státní ústřední archiv Praha.
Saalbuch 12a fol.311.
- (13) Palacký, František: STAŘJ LETOPISOWÉ ČEŠTJ
OD R. 1378 DO R. 1527. Praha 1829, s.299-300.
- (14) DER KOENIGLICHEN DURCHLEUCHTIGKEIT ZU BEHAYM
ERTZHERTZOG FERDINANDS CRONUNG ZU PRAG YM
XXVII JAR. Fol. Aiii.
- (15) SNĚMY ČESKÉ III. Praha 1884, s.153-154.
- (16) ibid., IV. Praha 1886, s.267.
- (17) Řezníček, Václav: SVATOVÁCLAVŠTÍ RYTÍŘI.
Časopis Musea království Českého,
LXIX./1895, s.129-133.
- (18) Stránský ze Zapské Stránky, Pavel: ČESKÝ
STÁT. Praha 1953, s.127.
- (19) PRAGER ZEITUNG. 1830, No. 95, s.1.

Příloha I.

Data královských korunovaci

Václav II.	1297	2. 6.
Jan Lucemburský	1311	2. 2.
Karel IV.	1347	2. 9.
Václav IV.	1363	15. 6.
Zikmund	1420	28. 7.
Albrecht	1438	29. 6.
Ladislav Pohrobek	1453	28. 10.
Jiří z Poděbrad	1458	7. 5.
Vladislav II.	1471	22. 8.
Ludvík	1509	11. 3.
Ferdinand I.	1527	24. 2.
Maximilian II.	1562	20. 9.
Rudolf II.	1575	22. 9.
Matyáš	1611	23. 5.
Ferdinand II.	1617	29. 6.
Fridrich Falcký	1619	4. 11.
Ferdinand III.	1627	24. 11.
Ferdinand IV.	1646	5. 8.
Leopold I.	1656	14. 9.
Karel VI.	1723	5. 9.
Marie Teresie	1743	12. 5.
Leopold II.	1791	6. 9.
František I.	1792	9. 8.
Ferdinand V.	1836	7. 9.

Priloha II.

Seznam rytířů svatošlavských.

Při korunovaci Václava II.

240 jmenovitě neuvedených osob urozeného původu

Při korunovaci Jana Lucemburského

jmenovitě neuvedený syn Bohuslava z Boru
jmenovitě neuvedený syn Fridmana ze Smojna

Při korunovaci Zikmunda Lucemburského

neuvedený počet osob urozeného i měšťanského
původu;

Mikuláš z Lobkovic (jediný jmenovitě známý)

Při korunovaci Albrechta

až 100 jmenovitě neuvedených osob urozeného
původu

Při korunovaci Ladislava Pohrobka

neuvedený počet osob;

jmenovitě pouze Jiří z Walse

Jiří z Ehingen

Při korunovaci Vladislava II. Jagellonského

Benedikt Rejt z Pístova (nepřímá zpráva)

Při korunovaci Ferdinanda I.

14 šlechtických synů;

jmenovitě pouze Kazimír

Jiří markrabě Braniborské

Při korunovaci Marmiliána II.

19 jmenovitě neuvedených osob

Při korunovaci Rudolfa II.

4 jmenovitě neuvedené osoby

Při korunovaci Matyáše

Václav Heraklius z Bliživé
Krištof Kořenský z Terešova

Při korunovaci Ferdinanda II.

Wolf Ondřej Stibar z Puttenheimbu
Jan Křtitel Magni
Jindřich de St. Juliano

Při korunovaci Fridricha Falckého

jmenovitě neuvedený králův hofmistr
jmenovitě neuvedený nejvyšší leitnant nad konmi
jmenovitě neuvedený moravský zeman
Erntrid z Berbisdorfu
Tomáš Teytle, staroměstský měšťan a kupec

Při korunovaci Ferdinanda III.

Ludvík ze Zochavy
Šimon Apffelmann
Tomáš Teuffel z Zillberku
Jan Ritz

Při korunovaci Ferdinanda IV.

Pavel z Briaumontu
Bartolomeo Strasoldo
Martin Pachonhay
Baltazar v. Schmiedten
Ernst v. Schützen u. Leibholtzan

Při korunovaci Leopolda I.

Pavel hr. Esterhazy
Kristof hr. Bathiany
Dětřich z Wechtu
Jan Müller od Zlaté koruny
Jakub Gerhard
Kristian z Nostic
Adalbert Rombaldi

Hans Georg v. Fritzschen
Rudolf Zeller v. Rosenthal

Při korunovaci Karla VI.

hr. Haro
hr. Besora
hr. Monte Santo
František Krištof hr. Khevenhüller
hr. Cervellon
Julius hr. Hardegg
Gundemar hr. Stahrenberg
Jean Albert hr. St. Julien
hr. Eryll
Felix Ernst hr. Molarth
markýz Pazeco
Amadeus hr. Babbutin
Leopold hr. Khünigl
František hr. Starhemberg
František hr. Kolowrat
Leopold hr. Paar
hr. Villa Franqueza
markýz Gallerati
František Antonín hr. Lichtenstein
kníže Pio
Ludvík hr. Bathiany
Franz Ernst hr. Thürheimb
Romuald hr. Collalto
Jindřich František hr. Šlik
Ferdinand hr. Harrach
Ferdinand hr. Lamberg
Ondřej hr. Hamilton
Jan Vilém hr. Trautsohn
Ferdinand hr. Daun
Otokar hr. Stahrenberg
Hans Ferdinand hr. Kuefstein
hr. Cavriani
Maximír hr. Kupperwald
baron Maggavly
baron E. Huillier v. Edeleni

Göldtin v. Tiefenava
Nössler

Václav Josef Markvart z Hrádku
Antonín František šl. Boul
Jan Ludvík šl. Bomal
František Ježovský z Lub
Hans Carl Zitschy v. Znoriza
Jan šl. Isendyck
Václav šl. Streitberg
Balduinus Urbain
Ferdinand šl. Mosern
Jean Mathias Ludovisi de Clarenza

Při korunovaci Marie Teresie

Zikmund Gustav hr. Herzan z Harasova
Jan Jiří hr. Waldstein
Jan Arnošt hr. Waldstein
Václav Arnošt hr. Schaafgotsche
Adam Filip Losy hr. Losymthal
Adam hr. Sternberg
Jan Karel Chotek hr. z Chotkova a Vojnína
Josef Maria hr. Welczek
Arnošt hr. Schaafgotsche
Jan Václav Caretto hr. Millesimo
Jan Gothard hr. Bredau
Ignác Václav Caretto hr. Millesimo
Ferdinand František p. z Řičan
Jan František sv.p. Fünfkirchen
Jan Adolf hr. Kounic
Jan Václav sv.p. Oppersdorf
Albrecht Maxmilián hr. Des Fours
Jan Michal Tejřovský sv.p. z Einsiedelu
Jan Václav Bzenský z Porubí
Arnošt Václav Malovec z Chejnova a Vimperka
Sebastian Losy v. Losenau

Při korunovaci Leopolda II.

Václav hr. Thun

Jan hr. Pachta
František Antonín hr. Des Fours
Jan Antonín Schirndinger sv.p. Schirnding
Arnošt hr. Goltz
Jan Václav Reiský sv.p. z Dubnice
Michael hr. Althan
Antonín sv.p. Žlutický
Jan sv.p. Helversen z Helversheimu
Vincenz sv.p. Widersperg
František sv.p. z Astfeldu a z Vydří
Josef sv.p. Helversen z Helversheimu
Václav sv.p. Helversen z Helversheimu
Josef v. Scotti Edler v. Compostella
Ferdinand Bořek Hansa ze Zábědovic
Michael Boleslavský ryt. z Rittersteinu
Jan Marcel šl. Hennet
František Gamperger z Gamsenfelsu
Karel sv.p. Rummerskirch

Při korunovaci Františka I.

Vincenz hr. Waldstein-Wartenberg
Maxmilian sv.p. Ehrenburg
Markvart Josef Kotz sv.p. z Dobrše
Karel ryt. Bienenberg
Heinrich Losy v. Losenau
Sebastian Losy v. Losenau
Jan sv.p. Turba
Leopold hr. Sternberg
Fridrich sv.p. Žlutický
Jan Hanisch ryt.v. Greiffenthal
Ferdinand Pacovský z Liblína
Pacovský z Liblína
Rudolf sv.p. Schirnding
Marie Václav hr. Dohalský z Dohalic
Antonín sv.p. Feuerstein
Josef hr. Unwerth
Josef Kotz sv.p. z Dobrše
Josef ryt. Bretfeld

Při korunovaci Ferdinanda V.

Karel hr. Lengheim
Josef hr. Schaafgotsche
Karel hr. Strachwitz
Jan hr. Trauttmannsdorf
hr. Žerotín
baron Baselli
Jan Václav sv.p. Dobřenský
Karel sv.p. Margelík
Emanuel sv.p. Trautenberg
Arnošt sv.p. Vostrovec
František Cecinkar ryt. z Birnic
ryt. Gersch
Josef ryt. Hoch
Jan ryt. z Kronenfelsu
Josef Schreitter ryt. ze Schwarzenfeldu
Ferdinand ryt. Widmann
František ryt. z Wiesenthalu
pán z Talova
ryt. z Rosenthalu
Bedřich Jiří Zádubský ryt. ze Schönthalu

Poznámka

Seznam rytířů svatováclavských byl z valné části převzat z edice Rezníčkovy (viz citace).

Z dobových úředních publikací a novinových zpráv byl doplněn seznam osob z let 1791-1792.

+++++

PhDr. Pavel R. Pokorný

O PASOVÁNÍ RYTÍŘŮ SVATÉHO VÁCLAVA

Edice "DOCUMENTA HERALDICA", řada I., sv.1.

Přednáška proslovená 25.3.1975 na řádné schůzi
Heraldického klubu ČNS.

Vydal Heraldický klub ČNS interně pro své členy.

Ediční redaktor prof. Pavel Palát.

Praha, duben 1978.

Vydání I. v nákladu 150 číslovaných výtisků.

Tento výtisk má číslo:

118